

УДК 35:001.8

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2023/18-8/14>

Олег ЗУБЧИК<sup>1</sup>, д-р наук з держ. упр., доц.  
ORCID ID: 0000-0001-6480-409X  
e-mail: zubchyk@univ.net.ua

Євген ГРЕБОНОЖКО<sup>1</sup>, д-р філос. у галузі держ. упр. та адміністрування  
ORCID ID: 0000-0002-9402-1990  
e-mail: doctorgep@ukr.net

Камал Карім КАМАРАН<sup>1</sup>, асп.  
ORCID ID: 0000-0003-332-8391  
e-mail: kamaran.kamal@epu.edu.iq

Кирило ЄСЕННИКОВ<sup>1</sup>, асп.  
ORCID ID: 0000-0001-7989-7049  
e-mail: 4694061@gmail.com

Алі МАГЕРРАМОВ<sup>1</sup>, асп.  
ORCID ID: 0009-0002-0069-9352  
e-mail: alimaharammov@gmail.com

<sup>1</sup>Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

## КОНЦЕПТ "КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ" ЯК АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ДОСЛІДЖЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

**Вступ.** Актуальність дослідження. Функціонування суб'єктів державного управління та інструментів державного управління у контексті конкурентоспроможності держави не розглядається досить глибоко в українській науці публічного управління. Зокрема, коли досліджують ефективність суб'єктів державного управління, навіть усієї системи державного управління, частіше її пов'язують із компетенціями державних службовців. Автори не згодні з таким станом справ та пропонують, по-перше, більше уваги приділити аналізу зв'язку ефективності державного управління з конкурентоспроможністю держави та, по-друге, поглиблювати можливості теоретико-методологічного конструкту "конкурентоспроможність держави" як аналітичного інструменту. У статті проаналізовано сформовані в закордонній та українській науковій думці різноманітні підходи до розуміння ефективності державного управління. Мета статті – виявити особливості розуміння ефективності державного управління та показати, що адміністративна ефективність, яка є складовою частиною чогось більшого, а саме – ефективності державного управління загалом у соціальному вимірі, може бути досліджена з допомогою концепту "конкурентоспроможність держави" як аналітичного інструментарію із застосуванням до нього синтетичного методу. Основними завданнями дослідження є аналіз евристичних можливостей концепту "конкурентоспроможність держави" та на його основі синтез ознак інституту управління як усього обсягу управлінського інституту, що дається насамперед у його первинних ознаках.

**Методи.** Використано інституційний, соціологічний, історичний, культурологічний, комплексний; аналітичний та синтетичний методи.

**Результати.** У процесі дослідження було сформовано новий погляд на інструментарій дослідження ефективності системи державного управління через її конкурентоспроможність – концепт "конкурентоспроможність держави", здійснено концептуальний аналіз на його основі. Також виявлено, що адміністративна ефективність розуміється як ефективність організаційної структури й функціонування суб'єктів державного управління, а ще – як ефективність діяльності управлінських органів і посадових осіб. Визначено, що принципи, критерії та чинники дослідження ефективності системи державного управління досить різноманітні. Також ми жодним чином не визначаємо власну позицію як таку, що передбачає виключно лише авторську пропозицію як єдину можливу чи найбільш досконалу, але вона може забезпечити об'єктивність відображення якісного результату діяльності органу державного управління та системи державного управління загалом.

**Висновки.** Концепт "конкурентоспроможність держави" може бути застосований для дослідження адміністративної ефективності як такої, що дає змогу забезпечити відображення діяльності інститутів державного управління сукупно, у зв'язку з ефективністю як державних, так і приватних суб'єктів. Основою такого відображення є адміністративно-правовий вимір, у межах якого уряд, політичні та економічні суб'єкти взаємодіють між собою.

**Ключові слова:** конкурентоспроможність держави, ефективність, державне управління, адміністрація, державна політика, концепт.

### Вступ

У сучасній науковій думці вже сформовані досить різноманітні підходи до того, як має розумітися ефективність державного управління. По-перше, це загальна соціальна ефективність державного управління. По-друге, це ефективність організації і функціонування суб'єктів державного управління. По-третє, це ефективність діяльності управлінських органів та посадових осіб. Водночас принципи, критерії та чинники, які впливають на дослідження ефективності державного управління, –

досить "розмиті", незбалансовані, не містять чітких змістових маркерів. Крім того, вони не завжди повною мірою відображають якісний результат діяльності певного органу державного управління, а надто – системи державного управління загалом.

Відповіді на означенні питання дає концепт "конкурентоспроможність держави". Саме цей концепт має набір таких змістових маркерів, за допомогою яких за певних умов може бути відображений верифікований результат. Крім того, мета саме ефективного держав-

© Зубчик Олег, Гребоножко Євген, Камаран Камал Карім, Єсенніков Кирило, Магеррамов Алі, 2023

ного управління – це реалізація стратегій, які узгоджуються з основними змінами у сфері глобального та регіонального ринків стосовно ефективного включення до світової економіки та підвищення конкурентоспроможності країни, антикризового регулювання, структурно-технологічних змін, новітньої інфраструктури, підвищення рівня життя населення, а отже, конкурентоспроможності держави як порівняно з іншими державами, так і порівняно з ринком.

Конкуренція як суспільний феномен і як політична проблема та проблема підвищення власне конкурентоспроможності держави, країни і навіть суспільства стала предметом досліджень соціогуманітарних та економічних наук набагато раніше, ніж у публічному управлінні.

"Ефективність державного управління", а саме зміст цього поняття, певні підходи до оцінювання, результативність та обмеженість окремих з наявних методологій як предмет наукового дослідження аналізується сьогодні вже досить часто та змістовно, про що свідчать численні опубліковані праці про сучасні проблеми конкурентоспроможності держави, реформування системи освіти та формування людського капіталу в контексті потреби підвищення конкурентоспроможності держави, інституційну спроможність держави, дослідження можливостей поєднання держави й бізнесу як умови підвищення конкурентоспроможності України в період глобалізації та фінансово-економічної кризи, виявлення проблемних питань державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в контексті забезпечення конкурентоспроможності держави, а також умов для поліпшення інвестиційного клімату держави як запоруки підвищення її конкурентоспроможності, інноваційну діяльність як фактор підвищення конкурентоспроможності держави, національну стійкість, інформаційну безпека та інші аспекти.

Водночас, на нашу думку, у галузі науки публічного управління такій науковій проблемі, як розкриття потенціалу концепту "конкурентоспроможність держави" у контексті дослідження ефективності державного управління загалом, та, зокрема, адміністративної ефективності, поки ще приділяється недостатньо уваги.

**Мета статті** – виявити особливості розуміння ефективності державного управління та показати, що адміністративна ефективність, яка є складовою частиною чогось більшого, а саме ефективності державного управління загалом як системи, може бути досліджена за допомогою концепту "конкурентоспроможність держави" як аналітичного інструменту із застосуванням до нього синтетичного методу. Для досягнення означеної мети основними завданнями цього дослідження є проаналізувати евристичні можливості концепту "конкурентоспроможність держави" та на його основі здійснити синтез ознак інституту управління як усього обсягу управлінського інституту, що дається насамперед у його первинних ознаках.

#### Методи

У процесі дослідження застосовано низку загальних та спеціальних методів дослідження. Зокрема, інституційний підхід дав змогу зосередитися на структурно-функціональних засадах та побудові системи органів публічної влади, зокрема державної влади, та уможливив формально-правову характеристику політичної системи України. Відповідно, це дало можливість дослідити зв'язок між змінами щодо інституційних структур апарату державного управління та змістом державної політики, виконати завдання дослідження можливостей конкурентоспроможності держави саме як аналітичного

інструменту. Використано результати соціологічних досліджень апарату державного управління щодо його ефективності, тобто досягнення бажаних організаційних цілей і продуктивності. Застосовано комплексний підхід, який, зважаючи на всю складність і неоднозначність у методологічному аспекті самого явища публічної адміністрації, дає нам можливість вийти за межі суто адміністративно-управлінської сфери під час залучення методів інших соціогуманітарних наук, наукових знань, зокрема філософських, політичної науки, юридичної науки, менеджменту, історії наукового знання, соціології, психології (Зубчик, 2019). Отже, сукупно набір цих методів сприяв тому, що авторами більш глибоко та повно розглянуто предмет дослідження. Варто окремо зазначити, що історичний підхід суттєво допоміг нам у тому, що він базується на дослідженні системи публічної влади, саме виходячи з історичної парадигми та чинників, які впливають на її розвиток. Зокрема, ідеться про низку політичних, економічних, соціальних, культурних чинників, які стають зрозумілими за допомогою історичного методу (Полунєєв, 2001, с. 152; Полунєєв, 2011). Крім того, культурологічний підхід, який також застосовувався в цьому дослідженні, дав нам можливість установити наявну залежність управлінської поведінки суб'єктів державного управління від рівня розвитку організаційної культури та загалом від рівня культури українського суспільства. Аналітичний та синтетичний методи допомогли виявити особливості та здійснити узагальнення й поєднання. Основними джерелами нашого дослідження є праці авторів, які аналізують ефективність державного управління, а саме – розкривають зміст поняття та підходи до визначення. У цих працях зроблено висновки щодо ефективності та обмеженості окремих методів (Ковбасюк та ін., 2010, с. 1–128). Також джерельною базою і предметом вивчення слугували українське законодавство, аналітичні звіти міжнародних організацій про конкурентоспроможність країн, які надають актуальну інформацію про переваги та недоліки державних інституцій та органів влади.

#### Результати

Конкурентоспроможність держави – це не просто сукупність економічних показників, це оцінка соціально-політичних та управлінських явищ, процесів і зв'язків між ними, важливих для стабільного розвитку держави. У цьому дослідженні конкурентоспроможність держави розглядається як аналітичний інструмент, який дав змогу уточнити розуміння змісту поняття адміністративної ефективності, а також дав можливість з'ясувати шляхи підвищення як адміністративної ефективності, так і конкурентоспроможності держави, що є суто управлінською проблемою в умовах глобалізованого світу.

Дослідження феномену конкурентоспроможності держави, яка є результатом ефективного державного управління, має не лише теоретичне, а й насамперед практичне значення як для провідних держав, динаміка розвитку яких відрізняється від тих, хто прагне покращити своє становище в сучасному світі, який стрімко глобалізується і постійно змінюється, і їм доводиться здійснювати реформи навздогін. Однією з особливостей сучасного періоду розвитку науки державного управління (від 1950-х років до наших днів) є не лише переосмислення досягнень попереднього розвитку галузі, а й пошук нового інструментарію як управління, так і дослідження управлінських процесів, такого, який є більш ефективним. У цьому зв'язку обговорюються проблеми структури, поведінки, культури організацій

(концепція організаційного розвитку), проблеми дослідження особливостей адміністрування, змісту, форм та механізмів державної політики, їх наукового обґрунтування (те, що називають новим державним менеджментом) у контексті підвищення ефективності системи державного управління. Важливо також наголосити на адаптивності, гнучкості, професіоналізмі державних службовців, які ґрунтуються на науковій основі прийняття управлінських рішень, на сучасних знаннях. Ідея "адміністративної ефективності" в контексті початку становлення науки про державне управління пов'язується з такими іменами, як В. Вілсон, Ф. Гуднау, М. Вебер. Зокрема, В. Вілсон показав, як можна використовувати організаційно-управлінські методи в адміністративно-державному управлінні, які вже довели свою ефективність, спираючись на найвищий професіоналізм адміністрації в бізнесі. Він вважав, що "управлінські проблеми не є політичними справами" (Wilson, 1887), тому чиновників треба обирати на основі їхньої професійної компетентності, а не політичної належності чи статі. Поділяючи ту ж саму думку, що і колега, Ф. Гуднау вважає, що функції між політиками і адміністраторами мають бути чітко визначеними, саме політики контролюють діяльність адміністраторів, а ті, у свою чергу, підкоряються та виконують рішення політиків. "Адміністрація", народною мовою, означає виконавчу чи адміністративну владу..., "адміністрація", коли використовується як показник функціонування уряду, ймовірно, просуває ідею, що цю функцію уряду можна знайти лише в роботі уряду, який окремо називають виконавчими або адміністративними органами. Вони, у свою чергу, можуть розглядатися як обмежені виконанням адміністративних функцій..." (Goodnow, 1900). Вебер також був переконаний, що політика не повинна "керувати" неупереджено. Крім того, ця вимога може застосовуватися навіть до "політичних" керівників вищої ланки, які виконують управлінські функції в професійній якості, під функцією бізнес-державного службовця (*sine ira et studio*, "без гніву та пристрасті він повинен робити речі" (Вебер, 1998, с. 161).

Таким чином, державні службовці набираються в апарат управління виключно на основі їхньої підготовки, професіоналізму та компетентності, та ці ж самі якості постійно підтримують їхню владу. Сутність адміністрування полягає в тому, щоб уміти застосувати принципи менеджменту в конкретних ситуаціях. Професійні чиновники – це не лише висококваліфіковані спеціалісти духовної справи, вони чесні люди. В іншому разі, на думку Вебера, виникла б смертельна небезпека жадливої корупції та низької буржуазії, що поставило б, відповідно, під загрозу суто технічну ефективність державного апарату. Під впливом цих ідей питання наукового менеджменту, незалежного від політичної ідеології, відразу запанувало в теорії державного управління. Навпаки, Г. Райт зазначає, що, розглядаючи це питання, не слід забувати, що існують і інші традиції. Таке трактування теми державного управління відрізняється від розуміння у Сполучених Штатах, де воно, як відомо, традиційно розглядалося як адміністративний аспект уряду, "який, здається, включає всі види діяльності, для яких потрібні курси для обраних посадових осіб, а також тих, хто має стосунок до розвитку цих курсів" (Райт, 1994, с. 10). Ці питання не втратили своєї актуальності й сьогодні. Навіть більше, їхні міркування отримали додаткову увагу – аналіз державного управління, публічного менеджменту та

адміністрування з погляду ефективності (йшлося про ефективність, економічність).

Іншу позицію пропонує національна наука державного управління. Зокрема, досліджуючи зв'язок між ефективністю державного управління та витратами на його досягнення, В. Білоус виокремлює три основні поняття ефективності державного управління: "загально-соціальна ефективність державного управління", "організаційна ефективність" та діяльність органів державного управління, "ефективність діяльності органів управління та посадових осіб" (Приходченко, 2016). Водночас за кордоном більшість країн використовує показники ефективності та результативності для оцінювання соціально-економічної діяльності суспільства. Л. Приходченко, розглядаючи ті ж самі питання щодо можливості підвищення ефективності діяльності органів державної влади, наводить обґрунтування принципів оцінювання (Приходченко, 2016), зокрема, "об'єктивність", "системність", "диференціація зовнішньої та внутрішньої ефективності", "можливість порівняння", "узгодженість оцінювання", "складність", "динамізм" тощо. Також описано цікаву просту модель оцінювання ефективності ("цілі – виділені ресурси – внутрішні процеси – ефективність – продуктивність"), але не надано конкретних критеріїв. Водночас авторка робить узагальнення, що оцінки ефективності залежать від багатьох умов (політичних, економічних, соціальних, природних, наукових і технологічних) та історично змінюються з часом незалежно від того, який компонент (функціональний, експлуатаційний, вартісний) береться з урахуванням об'єкта його реалізації (Приходченко, 2016, с. 8–9). Можна припустити, що в цьому разі ефективність вираховують зі співвідношення між продуктом і ресурсами, використаними для його створення, а ефективність – це ступінь досягнення заявлених цілей.

В. Фомін (2011) також детально описує різні теоретичні підходи до трактування поняття "ефективність державного управління". Якщо ефективність розглядати на основі результативності, то як показник отримуємо результат адміністративної спеціалізації (адміністративна ефективність – адміністративна ефективність). Це результат застосування ефективних методів управління, як і в бізнесі, і як мірило ресурсів, і як кінцева оцінка національних управлінських рішень. Це дає змогу відокремити політику від управління, надає чіткі критерії для кандидатів, показує вимірність результатів, ураховуються обумовленість функцій і мотивація. Але ми також стикнемося з тим фактом, що посада чиновників знижує ефективність інституцій і передусім суперечить "принципам розуму", які оцінюють кожну особу та кожну ситуацію відповідно до їхньої важливості й унікальності.

Також можна говорити про те, що відбулося обмеження "владою харизми" "влади компетенцій" (В. Вілсон, Ф. Гуднау, М. Вебер). Ефективністю також часто вважають феномен корисності, тобто здатністю задовольняти потреби суспільства, а ефективністю – ефект впливу суб'єкта на об'єкт управління (Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс, І. Розпутенко).

На наш погляд, варто відзначити суб'єктивність оцінки щодо ефективності, відповідно, зіставивши її з витратами на її реалізацію, а витрати вже включають як витрати на систему управління, так і витрати на реалізацію управлінських рішень (О. Мельник, О. Оболенський, О. Васіна, Л. Гордієнко), отже, ми маємо можливість зіставити цілі та ресурси.

Крім того, пропонується дослідити ефективність державного управління через політико-адміністративні відносини з використанням кількісних та якісних показників. Визначається роль політико-управлінських відносин у системі державного управління і досліджується взаємодія політичного та адміністративного складників на рівні законодавства. Наявні пропозиції щодо шляхів покращення політико-управлінських відносин, які дають змогу забезпечити ефективність державного управління в Україні (Шульга, 2016).

Відомі пропозиції застосування математичного апарату для дослідження ефективності політико-управлінських відносин з урахуванням специфіки державного будівництва в Україні. Застосування кількісних показників діяльності органів державної влади аргументує висновки про те, що на сучасному етапі становлення держави для України була характерна гібридна модель політико-управлінських відносин із відсутністю чіткого розмежування політиків та державних службовців, а також їхньою участю у виробленні політичного курсу розвитку держави (Розпутенко, 2002). Водночас можна припустити, що ця методологія має обмеження в дослідженнях, особливо в теорії прийняття управлінських рішень.

Також відомі результати досліджень, які засвідчують, що ефективність управління залежить від інтелектуального капіталу – його формування за допомогою професійної освіти та його використання в системі державного управління (Зубчик, 2019). Пропонується методика оцінювання стану інтелектуального капіталу в системі державного управління та процесів управління формуванням і розвитком інтелектуального капіталу в системі державного управління, зокрема модель Нортон-Каплана (Базика, 2018). Наукову проблему залежності ефективності державного управління від людського потенціалу досліджують також у контексті суспільного розвитку (Гребеножко, 2022; Кузьменко, 2019).

Зокрема, у вітчизняній науковій думці ефективність державного управління часто розуміється через ефективність управління (Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс, І. Розпутенко) як спрямованість на створення необхідних та корисних ресурсів, які здатні задовольнити певні потреби, щоб забезпечити досягнення таких остаточних результатів, які будуть адекватними поставленим управлінським цілям, а "ефективність управління" розуміється як вплив суб'єкта на об'єкт управління (Розпутенко, 2002). Тому оцінювання ефективності державного управління є досить складним завданням. Складність цієї проблеми полягає у відсутності в державному секторі єдиного кінцевого показника, яким є прибуток для ринкових структур (Ткачова, 2013).

Розглянемо, як вимірюється ефективність адміністративної установи державного сектору (органу державної влади, місцевого самоврядування, організації, підприємства тощо, що виконує певні функції у сфері державного, адміністративного, партійного, громадського, корпоративного управління, контролю, нагляду).

О. Ткачова досліджувала, що відоме визначення ефективності управління (О. Мельник, О. Оболенський, О. Васіна, Л. Гордієнко) полягає в тому, що результат кореспондує з вартістю його досягнення, причому вартість включає як прямі витрати на самі системи, так і безпосередні витрати на управління системою та витрати на реалізацію управлінських рішень (Ткачова, 2013).

Нині ефективність державного управління в Україні дедалі більше пов'язується з кваліфікацією державних службовців. У реформі державного управління в Україні

питання професійної кваліфікації кандидатів є одним із ключових критеріїв побудови нової системи державної служби. З цією метою український уряд свого часу затвердив концепцію створення посад фахівців із питань реформ, розрахованої на період до 2020 р., що "має суттєво забезпечити оновлення та зміцнення кадрового потенціалу державних органів", підвищити ефективність їхньої роботи з підготовки та реалізації основних національних реформ, спрямованих на підвищення рівня життя громадян України та покращення позицій нашої держави у світовому рейтингу конкурентоспроможності" (Про схвалення Концепції..., 2016).

Тому необхідно детальніше проаналізувати, з одного боку, взаємозв'язок ефективності державного управління та конкурентоспроможності держави, а з другого – аналітичні можливості поняття "конкурентоспроможність держави" з використанням методу побудови концептуальної моделі. Під концептуальною моделлю ми розуміємо певний ідеальний образ об'єкта, що аналізується. Наприклад, ідеальний образ країни (економіки країни, системи державного управління, політичної системи тощо) – об'єкта, який залежить не тільки від його об'єктивно наявних характеристик, а й від знань, досвіду та інших факторів, що є властивостями та впливають на тих, хто перевіряє цей елемент. Наступним кроком є перетворення концептуальної моделі форми уявного образу на форму, яку можна використовувати за призначенням. У цій зміні форми можуть використовуватись, наприклад, мовленнєві (вербальні) описи, різні графічні засоби, певні математичні символи та відомі засоби розрізнення спеціальних мов уявлення даних та систем знань. Крім того, концептуальну модель деталізують, тобто надають форми, що дає змогу провести експеримент із моделлю. Це необхідний дослідницький етап для отримання інформації про предмет дослідження (властивості системи – конкурентоспроможність держави), який може відбуватись як у базовій, так і в особливій формі. У застосуванні концептуального аналізу в теоретичних дослідженнях важливою характеристикою теоретичного дослідження є те, що воно зосереджується на вдосконаленні та просуванні концептуальних засобів науки. Тому, на наш погляд, аналітичні можливості поняття "конкурентоспроможність держави" є актуальними та важливими, а не обмежуються емпіричними дослідженнями, де застосування готових засобів мислення до об'єктивної реальності (порівняння з еталоном) стає абсолютним.

Стосовно явища конкурентоспроможності та концептуальної моделі "конкурентоспроможність держави" слід зазначити, що в Україні конкурентоспроможність як суспільне явище вивчають наукові колективи Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України (під керівництвом Я. Жаліла) (Жаліло, 2005), Інституту економіки та прогнозування НАН України (під керівництвом І. Крючкової) (Крючкова, 2007); Центру ринкових реформ (під керівництвом В. Ланового).

Конкурентоспроможність національних економік та країн визначається численними та різноманітними факторами. Про це свідчать щорічні звіти Всесвітнього економічного форуму (The Global Competitiveness Report), що складає рейтинг країн на Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) (The global competitiveness index report 2021, 2022), та провідного європейського Інституту менеджменту (Швейцарія) – ідеться про щорічний рейтинг глобальної конкурентоспроможності (The IMD World Competitiveness Yearbook)

(<https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>).

Експерти Всесвітнього економічного форуму розглядають конкурентоспроможність як сукупність установ, політики та факторів, що визначають рівень продуктивності економіки, що, своєю чергою, встановлює можливий рівень процвітання, що досягається економікою країни. Індекс конкурентоспроможності (GCI) поєднує в собі 114 показників, що фіксують поняття, яке має значення для продуктивності та довгострокового процвітання. Ці показники згруповані в 12 блоків: інститути; інфраструктура; макроекономіка; довілля; здоров'я та початкова освіта; вища освіта й навчання; ефективність ринку товарів; ефективність ринку праці; розвиток фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку; бізнес та інновації. Ці фактори по черзі організовані у три субіндекси: основні вимоги, підвищення ефективності, інновації, фактори. Три субіндекси отримують різну вагу в розрахунку загального індексу залежно від стадії розвитку кожної окремої економіки, зокрема за ВВП на душу населення та часткою експорту сировини. Індекс включає статистичні дані організацій міжнародного рівня (МВФ, Світовий банк, спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй) та результати експертного опитування.

Зараз використовуються різні методи та моделі конкурентоспроможності, індекси та окремі індикатори. Відомі такі, як класична модель, модель Портера, модель подвійного ромба, модель дев'яти чинників та модель подвійного конкурентного ромба, окремі з яких представлені в описі та узагальненні В. Берестенка (2011).

Крім того, є й інші міжнародні рейтинги країн, що відображають позиції країн світу за загальним статистичним показником, а також спеціальними соціальними, економічними та політичними індексами та рейтингами. Наведемо угруповання цих методів та моделей із коротким аналізом переваг та недоліків.

Аналітичні, матричні моделі – це класична модель, модель Портера, модель подвійного ромба, модель дев'яти чинників, модель конкурентного ромба, матриця "темپ зростання / частка ринку", матриця "привабливість галузі / становища в конкуренції" (матриця МакКінсі), SWOT та PEST-аналізи. З їхньою допомогою здійснюється оцінювання відповідності цілям стратегії управління та ресурсів, можливість оцінити поточний стан та можливість прогнозу. Використання досить широкого кола показників для формування комплексного критерію дає змогу оцінити внесок кожного та розробити за потреби відповідні заходи щодо змін. Але відсутні кількісні виміри, вони мають загальний характер рекомендацій, що не дає реальних ключів до виявлення перспектив тих чи інших напрямів розвитку. Понад те, ринкові параметри розглядаються в статично. Отже, це призводить до помилок в оцінюванні перспектив, конкурентоспроможності напрямів державної політики, розвитку, які оцінюються поверхово, відсутні методичні рекомендації щодо розрахунків окремих складників (наприклад таких показників, як технологічні можливості, рівень управління тощо).

Математичні, економіко-математичні методи та математичні моделі для оцінювання та контролю конкурентоспроможності певної галузі та регіону в ринкових умовах охоплюють показники, що визначають конкурентоспроможність вироблених громадських благ, ціну і структуру капіталу, що фінансує ринкову діяльність (фінансову сферу), інтегральні показники, представлені у вигляді середньозважених характе-

ристик і відображають конкурентоспроможність різних сфер діяльності, а також розрахунок показників.

Комплексні показники визначаються з урахуванням індексів. Насправді це складні індекси, тобто включають кілька або кілька десятків показників. Серед них індекс глобальної конкурентоспроможності, розвиток людського потенціалу, задоволеність життям, демократія, глобальний індекс світу, неспроможність держави, сприйняття корупції, економічна свобода, легкість ведення бізнесу, ефективність логістики, права власності, інновації тощо. Їх відрізняє деталізація критеріїв, складність, можливість використання показника корисної дії, одночасне відображення ступеня задоволеності організацією та результативності її діяльності. Однак у них присутня суб'єктивність оцінки, можливість інтерпретації індивідуальних даних та можлива неузгодженість показників. А конкуренція між індексами може призвести до викривлення загальної оцінки. Отже, вибір на користь того чи іншого індексу має бути аргументованим.

Індивідуальні та комплексні методи реалізуються, виходячи зі статистичних даних. Поодинокі показники, наприклад ВВП на особу, і комплекс окремих показників, наприклад показники життя (Кальверта – Хендерсон). Їхньою особливістю є відносна простота та легкість розрахунків з урахуванням окремих одиничних показників, а також системність розрахунків зацікавлених установ, хоча під час підсумовування показників також можливі помилки. Крім того, оперативний розрахунок неможливий без даних статистичної звітності компетентних державних установ, що суттєво ускладнює або й унеможлиблює розрахунки.

Слід зазначити, що матричні методи відіграють важливу роль в аналізі стратегічної політики держави. Проте всі вони потребують повної та правдивої інформації про стан державної політики, її переваги та недоліки. У зв'язку з цим створення матриць має супроводжуватись постійною роботою зі збирання інформації, яка тепер не проводиться настільки систематично, як це було би потрібно.

Варто зауважити, що поняття соціальної ефективності набуло розвитку в науковій літературі протягом останніх десятиліть. Як альтернатива економічній (або механічній) ефективності, концепція соціальної ефективності в цьому контексті зумовлює функцію мінімізації транзакційних витрат і безпосередньо пов'язана з ефективністю механізму координації соціальних взаємодій. Концептуалізація поняття "конкурентоспроможність держави" поряд із поняттям "соціальна ефективність" потребує врахування того, що соціальна ефективність управління полягає в зменшенні невизначеності державної політики на макrorівні, формулюванні чітких правил гри та моніторингу реалізації з урахуванням ролі суспільства. Внесок – шляхом зміцнення потенціалу держави ефективно управляти та сприяти колективним діям, а також шляхом збільшення потенціалу державного управління через створення ефективної системи норм та правил для таких соціальних взаємодій та обмеження ризиків.

Тому необхідна інтеграція знань суспільних наук про державу та їх трансформація у сучасну теорію державного управління. Конструкт "конкурентоспроможність держави" дає аналітичну основу, що допомагає розпізнати та зрозуміти різноманіття державних трансформацій в історії суспільства. Державні перетворення відрізняються причинами та рушійними силами, зв'язками елементів держави, масштабами та інтенсивністю змін. Наша система аналізу конкурентоспроможності

держави містить категорії для аналізу детермінантів державних трансформацій, розміру державних трансформацій, необхідних на основі вимог тимчасових умов, а також інтенсивності та масштабу державних трансформацій.

#### Дискусія і висновки

Протягом останнього десятиліття з'являється дедалі більше припущень і навіть тверджень про те, що післявоєнна "держава добробуту" замінюється сучасною "конкурентоспроможною державою". Історично "стан конкуренції" розвивався разом із новою концепцією міжнародної "державної конкурентоспроможності". Основою розуміння конкурентоспроможності держави є здатність держави через свої політичні, економічні та культурні інституції досягати соціально-економічного успіху порівняно з іншими державами за відповідними показниками / метриками.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що досить слабкою ланкою в теоретико-методологічних засадах забезпечення дослідження ефективності державного управління та адміністрування є питання методів дослідження та критеріїв ефективності як системи державного управління, так й інститутів державного управління. Якщо принципи державного управління взяти за основу критеріїв його ефективності, то їх слід розглядати як об'єктивно визначені нормативні вимоги, які можуть бути вироблені практикою публічного управління, та засоби регулювання відносин між цілями і результатами управлінської діяльності. Критерії ефективності державного управління формуються на основі системи суб'єктивних цінностей, виражених в ідеології суспільно-державного устрою щодо стратегічних цілей суб'єкта управління (політичної орієнтації, у концепціях, політичних настановах і стандартах системи управління, за якими ховаються спільні національно-державні інтереси). Однак найчастіше, як уже показало це дослідження, інтереси керівних класів або панівних національних етнічних груп оприлюднюються як такі, що визначають інтереси та цінності всього суспільства. Тому відносність критеріїв оцінювання діяльності, їхня залежність насамперед від типу політичної системи, а також від конкретно-історичних умов, у яких вона функціонує, суттєво послаблює методологічні можливості дослідження ефективності самих методів державного управління його ефективності. Цінності, цілі, концепції, принципи державного управління, нормативна база системи управління, суспільні потреби та інтереси – усі ці елементи критеріїв ефективності державного управління є змінними, що визначаються суспільно-державним устроєм, політичним режимом та конкретним середовищем, у якому живе політична спільнота. Сукупно вони становлять механізм поведінки країни та суспільства, реагування на зміни зовнішнього середовища та його внутрішнього стану, систему моніторингу зовнішніх і внутрішніх змін. Чим ширша сфера контролю, тобто оптимальна дія, тим вища ефективність управління. Водночас контроль як раціональне управління суспільством і навколишнім середовищем не може тривати нескінченно.

Завдання адміністративної ефективності як індикатора полягає в тому, щоб відобразити розуміння діяльності установ, що залежить від ефективності та поведінки державних і приватних суб'єктів. Це правова та адміністративна основа, у якій взаємодіють особи, підприємства та уряди.

Вивчення трансформації поняття "конкурентоспроможність держави" та побудова концептуальної

моделі "конкурентоспроможності держави" в контексті суспільного розвитку в найбільш поширених і впливових теоріях може надати додаткові можливості для аналізу ролі суб'єктів політичних і державно-адміністративних відносин у межах дослідження публічної політики як механізму державного управління. Якщо основним методом дослідження концептів вважається концепт-аналіз, а, як відомо, метою концепт-аналізу є пройти шлях пізнання змісту концепту та зафіксувати результат певною формалізованою семантичною мовою, то вивчення праць різних авторів, які досліджували можливість концептуального аналізу, розкриє евристичні можливості, у цьому разі – аналітичні можливості поняття "конкурентоспроможність держави" як певного методу. Вважається, що вивчення окремого поняття або концептуальної моделі відбувається через аналіз результатів пізнавальної діяльності. Водночас методологія концептуального аналізу залежить від розуміння, і ще більше – від можливості структурування концепту. Впровадження та поширення в практику дослідження, практику аналізу та консультування досягнень наукової теорії державного управління, зокрема результатів поглиблених досліджень конкурентоспроможності держави, економічних показників, а також і оцінювання наслідків суспільно-політичних та управлінських явищ і процесів, важливих для стабільного розвитку, сприятиме зростанню ролі незалежного від ідеології наукового менеджменту.

**Внесок авторів:** Олег Зубчик – формулювання проблеми дослідження, концептуалізація, методологія; Євген Гребонжко – аналіз джерел, підготовка огляду літератури; Камал Карім Камаран – аналіз джерел, огляд літератури; Кирило Єсенніков – аналіз джерел, огляд літератури; Алі Магеррамов – аналіз джерел, огляд літератури.

#### Список використаних джерел

- Базика, С. К. (2018). Підходи до оцінювання ефективності публічного управління у світовій практиці. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 4, 30–36.
- Берестенко, В. І. (2011). Сучасні підходи до аналізу національної конкурентоспроможності. *Зовнішня торгівля: Економіка, фінанси, право*, 2, 62–68.
- Вебер, М. (1998). *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика* (О. Погорілий, Пер.). Основи. <http://litopys.org.ua/weber/wbs.htm>
- Гребонжко, Є. П. (2022). Перспективи розвитку кадрового потенціалу об'єднаних територіальних громад в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*, 1(15), 11–15. <https://doi.org/https://doi.org/10.17721/2616-9193>.
- Жаліло, Я. А. (2005). *Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації*. НІСД.
- Зубчик, О. А. (2019). *Формування конкурентоспроможності держави в перспективі політичного часу (державно-управлінські аспекти)*. ТОВ "Поліграф Плюс".
- Ковбасюк, Ю. В., Трощинський, В. П., & Сурмін, Ю. П. (Ред.). (2010). *Енциклопедичний словник з державного управління* (Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко, Уклад.). НАДУ. [https://shron1.chtyvo.org.ua/Surmin\\_Yurii/Entsyklopedychnyi\\_slovyk\\_z\\_derzhavnoho\\_upravlinnia.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Surmin_Yurii/Entsyklopedychnyi_slovyk_z_derzhavnoho_upravlinnia.pdf)
- Крючкова, О. (Ред.). (2007). *Конкурентоспроможність економіки України: Стан і перспективи підвищення*. Основи.
- Кузьменко, Г. О. (2019). Формування та використання людського потенціалу в процесі реформування державного управління в Україні. *Вчені записки Університету "КРОК"*, 3(55), 73–81. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-73-81>
- Полунеев, Ю. В. (2001). Конкурентоспроможність країни як національна ідея або останній шанс для України. *Економічний аналіз*, 1(8).
- Полунеев, Ю. В. (2011). Підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни як домінанта стратегічного антикризового управління. *Економічний часопис-XXI*, 1/2, 23–27.
- Приходченко, Л. (2016). Ефективність діяльності органів публічної влади: Інструменти та фактори оцінювання. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*, 1, 3–12.
- Про схвалення Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ. Розпорядження № 905-р (2016) (Україна). <https://www.kmu.gov.ua/npras/249552384>

Райт, Г. (1994). *Державне управління*. Основи. Розпутенко, І. (Ред.). (2002). *Ефективність державного управління*. К.І.С.  
 Ткачова, О. (2013). Ефективність державного управління: Поняття та підходи до оцінювання. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 2, 30–37.  
 Фомін, В. В. (2011). Теоретичні підходи до трактування поняття "ефективність державного управління". *Державне управління: Удосконалення та розвиток*, 11.  
 Шульга, І. Л. (2016). *Політико-управлінські відносини в системі державного управління: Тенденції, концепції, удосконалення* [Автореф. неопубл. дис. канд. наук з держ. упр.]. Національна академія державного управління при Президентові України.  
 Goodnow, F. J. (1900). *Politics and administration: A study in government*. The Macmillan company.  
*The global competitiveness index report 2021*. (2022). The World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports>.  
 Wilson, W. (1887). The study of administration. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197–222.

**References**

Bazyka, S. K. (2018). Approaches to evaluating the effectiveness of public administration in global practice. *Public management and administration in Ukraine*, 4, 30–36 [in Ukrainian].  
 Berestenko, V. I. (2011). Modern approaches to the analysis of national competitiveness. *Foreign trade: economics, finance, law*, 2, 62–68 [in Ukrainian].  
 Fomin, V. V. (2011). Theoretical approaches to the interpretation of the concept of "efficiency of public administration. *Public administration: Improvement and development*, 11 [in Ukrainian].  
 Goodnow, F. J. (1900). *Politics and administration: A study in government*. The Macmillan company.  
 Hrebonozhko, Ye. P. (2022). Prospects for the development of personnel potential of united territorial communities in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko national university of Kyiv. Public Administration*, 1(15), 11–15 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/2616-9193>.  
 Kovbasiuk, Yu. V., Troshchynskiy, V. P., & Surmin, Yu. P. (Eds.). (2010). *Encyclopedic Dictionary of Public Administration*. (Yu. P. Surmin, V. D., Bakumenko, A. M. Mykhnenko, Comp.). National Academy of Public Administration under the President of Ukraine [in Ukrainian]. [https://shron1.chtyvo.org.ua/Surmin\\_Yurii/Entsyklopedychnyi\\_slovnnyk\\_z\\_de\\_rzhavnoho\\_upravlinnia.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Surmin_Yurii/Entsyklopedychnyi_slovnnyk_z_de_rzhavnoho_upravlinnia.pdf)

Kriuchkova, O. (Ed.). (2007). *Competitiveness of Ukraine's economy: state and prospects of increase*. Osnovy [in Ukrainian].  
 Kuzmenko, H. O. (2019). Formation and use of human potential in the process of public administration reform in Ukraine. *Scientific Notes of the University "KROK"*, 3(55), 73–81 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-73-81>  
 On the approval of the Concept of the introduction of positions of reform specialists, Order No. 905-r (2016) (Ukraine) [in Ukrainian]. <https://www.kmu.gov.ua/npas/249552384>  
 Polunieiiev, Yu. V. (2001). Competitiveness of the country as a national idea or a last chance for Ukraine. *Economic analysis*, 1(8) [in Ukrainian].  
 Polunieiiev, Yu. V. (2011). Improving the country's international competitiveness as a dominant strategic crisis management. *Economic Annals-XXI*, 1/2, 23–27 [in Ukrainian].  
 Prykhodchenko, L. (2016). Efficiency of public authorities: tools and evaluation factors. *Journal of research papers of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*, 1, 3–12 [in Ukrainian].  
 Rait, H. (1994). *Governance*. Osnovy [in Ukrainian].  
 Rozputenko, I. (Ed.). (2002). *Efficiency of public administration*. K.I.S. [in Ukrainian].  
 Shulga, I. L. (2016). *Political and administrative relations in the state administration system: Trends, concepts, improvements* [Author's abstract of an unpublished PhD dissertation on public adm.]. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine [in Ukrainian].  
*The global competitiveness index report 2021*. (2022). The World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports>.  
 Tkachova, O. (2013). Effectiveness of public administration: concepts and approaches to evaluation. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 2, 30–37 [in Ukrainian].  
 Weber, M. (1998). *Sociology. General historical analyses*. Politics (O. Pohorily, Trans.). Osnovy [in Ukrainian]. <http://litopys.org.ua/weber/wbs.htm>  
 Wilson, W. (1887). The study of administration. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197–222.  
 Zhalilo, Zh. Ya. A. (2005). *Competitiveness of Ukraine's economy in the context of globalization*. NISD [in Ukrainian].  
 Zubchuk, O. A. (2019). *Formation of state competitiveness in the perspective of political time (state-management aspects)*. TOV "Polihraf Plius" [in Ukrainian].

**Отримано редакцією журналу / Received: 08.05.23**  
**Прорецензовано / Revised: 30.05.23**  
**Схвалено до друку / Accepted: 09.06.23**

Oleh ZUBCHYK<sup>1</sup>, DSc (Public Adm.), Assoc. Prof.  
 ORCID ID: 0000-0001-6480-409X  
 e-mail: [zubchuk@univ.net.ua](mailto:zubchuk@univ.net.ua)

Yevgen GREBONOZHKO<sup>1</sup>, PhD (Public Adm.)  
 ORCID ID: 0000-0002-9402-1990  
 e-mail: [doctorgep@ukr.net](mailto:doctorgep@ukr.net)

Kamal Karim KAMARAN<sup>1</sup>, PhD Student  
 ORCID ID: 0000-0003-332-8391  
 e-mail: [kamaram.kamal@epu.edu.iq](mailto:kamaram.kamal@epu.edu.iq)

Kyrylo YESENNIKOV<sup>1</sup>, PhD Student  
 ORCID ID: 0000-0001-7989-7049  
 e-mail: [4694061@gmail.com](mailto:4694061@gmail.com)

Ali MAHARRAMOV<sup>1</sup>, PhD Student  
 ORCID ID: 0009-0002-0069-9352  
 e-mail: [alimaharammov@gmail.com](mailto:alimaharammov@gmail.com)

<sup>1</sup>Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**THE CONCEPT OF "STATE COMPETITIVENESS" AS AN ANALYTICAL TOOL IN RESEARCHING THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION**

**Background.** The article analyzes various approaches to understanding the effectiveness of public administration, which are in foreign and Ukrainian scientific thought. The study found that administrative efficiency is often understood as the effectiveness of the organization and functioning of public administration. Administrative efficiency is also understood as the efficiency of management bodies and officials. The authors emphasize that the principles, criteria and factors of the study of effectiveness are very vague. This affects the objectivity of the reflection of the qualitative result of the activities of the public administration body. The purpose of the article is to show that administrative efficiency is a component of the general social efficiency of public administration, so it can be studied with the help of analytical tools of competitiveness state.

**Methods.** The study was conducted at the Department of Public Administration of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv. The main methods and approaches are institutional, sociological, historical, cultural, complex. The main sources of this study were the works of authors who investigated the effectiveness of public administration, namely, the content of the concept, approaches to evaluation, where conclusions were drawn about the effectiveness and limitations of individual methodologies. As well as Ukrainian legislation and analytical reports of international organizations on the country's competitiveness, which provide up-to-date information on the strengths and weaknesses of government institutions and state authorities.

**Results.** *The scientific novelty of the study is that the authors offer new tools for the study of administrative efficiency. The key results and the background. It competitiveness of the state. "Competitiveness of state" in the context of studying the effectiveness and efficiency of public administration, the subjects of public administration is not considered deeply in the Ukrainian science of public administration. Moreover, in Ukraine, the effectiveness of public administration is increasingly associated with the competencies of civil servants. The authors do not agree with this position and suggest a deeper analysis, firstly, the relationship between public administration efficiency and the competitiveness of state and, secondly, a deeper study of the analytical capabilities of the theoretical and methodological construct "competitiveness of state".*

**Conclusions.** *As a result, the authors argue that the task of administrative efficiency as an indicator is to reflect an understanding of the activities of institutions, which depends on the efficiency and behavior of both public and private actors, a legal and administrative basis within which individuals, firms and governments interact. And it determines the quality of public institutions.*

**Keywords:** *competitiveness of state, efficiency, public administration, administration, state policy, concept.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.